

Feljton: Baletni plesači između scenske bajke i surove realnosti – izazovi teške umjetničke profesije 2.

Umjetnost koja lomi tijelo

Znanstveni i stručni izvori potvrđuju da je balet profesija s visokim zdravstvenim rizikom, čiji izvođači trebaju stabilan sustav medicinske, preventivne i rehabilitacijske skrbi. Aktualno stanje u Hrvatskoj obilježeno je fragmentiranom podrškom, neravnomjernim uvjetima rada i nedostatnom institucionalnom zaštitom. Sustavna rješenja, u skladu s primjerima velikih europskih baletnih kuća, predstavljaju nužan preduvjet za dugotrajniji, zdraviji i sigurniji profesionalni život baletnih umjetnika.

Azamat Nabiullin i Edina Plićanić u Orašaru Petra Iljića Čajkovskog u koreografiji Waczlava Orykowskog

Piše: Zlatko Vidačković

22.11.2025. – U baletnim predstavama uvijek vlada dojam lakoće: uspravna tijela, kontrolirani skokovi, linije koje izgledaju kao da prkose gravitaciji. No ta se lakoća plaća – i to svakodnevno. Hrvatski baletni ansambli, osobito oni veći poput zagrebačkog, funkcioniraju u uvjetima koji od plesača traže stalnu fizičku spremnost, neprekidne probe i niz izvedbi, uz održavanje kondicije i tehnike iz dana u dan. Za razliku od drugih izvedbenih umjetnosti, balet počiva na tijelu kao glavnom instrumentu – instrumentu koji se troši, puca, regenerira i ponovno troši. To je slučaj i kod muških i ženskih baletnih umjetnika – ovi problemi su zajednički.

Profesionalni baletan – jednako kao i balerina – u Hrvatskoj godišnje odradi i do 300 radnih dana kombinacije proba, predstava i dodatnih priprema. Čest je slučaj da isti plesač u jednom tjednu istovremeno priprema dvije različite predstave, a navečer nastupa u trećoj. Pri tome razine opterećenja nisu jednake za sve: solisti se najčešće bore s nizom visokorizičnih skokova, zahtjevnim partneringom i liftovima, dok članovi ansambla trpe sustavna opterećenja ponavljanjem identičnih pokreta, često u biomehanički nepovoljnim uvjetima.

Tko brine o tijelu baletnih

umjetnika?

U takvom sustavu ozljede su gotovo pravilo, a ne iznimka. Najčešće su kronične: upale Ahilove tetive, stres-frakture stopala i potkoljenice, ozljede donjeg dijela leđa, iščašenja ramena i dugački niz problema s kukovima. U hrvatskim ansablama bilježi se tendencija da se velik broj plesača tijekom sezone vraća preko ozljede, često nakon prekratkog odmora koji ne dopušta punu rehabilitaciju. U razgovorima baletani opisuju slučajeve u kojima su se vraćali na pozornicu tjedan dana nakon ozljede koja bi, medicinski gledano, zahtijevala barem dvomjesečnu stanku.

U Splitu i Rijeci ansambli su manji, a kadrovskih rezervi gotovo i nema, pa svaka ozljeda pokreće lančanu reakciju. Ako se ozlijedi solist koji nosi glavnu ulogu u repertoarnoj predstavi, cijeli se program remeti. Zato se plesači u pravilu vraćaju brže nego što bi smjeli, često uz improvizirane individualne programe rehabilitacije.

Problem je što Hrvatska – unatoč dugoj baletnoj tradiciji, još uvijek nema sustavno organiziranu medicinsku podršku za plesne umjetnike. U zagrebačkom HNK-u posljednjih je godina učinjeno nekoliko značajnih koraka, osobito kroz suradnju s fizioterapeutima i specijalistima sportske medicine, no ta su rješenja nestalna i ovisi o dostupnosti stručnjaka, projektima i kratkotrajnim ugovorima.

Za razliku od velikih europskih baletnih kuća, u kojima svaki plesač ima individualni zdravstveni dosje, praćenje opterećenja i personalizirani program prevencije, u Hrvatskoj takav model postoji samo fragmentarno. Baletani najčešće sami financiraju posebne terapije, krioterapije ili nestandardne preglede kako bi ostali u formi.

Prevencija i karijerni pritisak

Sustav prevencije iznimno je važan. U većini kompanija dan započinje satom zagrijavanja pod nadzorom fizioterapeuta, nakon čega slijedi organizirani kondicijski trening usmjeren snazi, mobilnosti i stabilizaciji. Takvi programi ne smiju biti prepušteni individualnoj inicijativi. Ni dvorane nisu uvijek optimalne: u nekim kazalištima baletni podovi ne zadovoljavaju standarde apsorpcije udarca, što povećava rizik od ozljeda – osobito kod skokovnih varijacija koje čine temelj klasičnog repertoara.

Novi koeficijenti i nedavno priznati beneficirani radni staž donekle su poboljšali uvjete rada, ali ne mijenjaju temeljnu činjenicu: balet u Hrvatskoj i dalje nema zdravstveni i preventivni sustav koji prati specifične rizike profesije. Dok se u nekim zemljama balet tretira kao dio sportskog zdravstvenog sustava, u Hrvatskoj je u mnogočemu još izjednačen s dramskim kazalištem – premda to fizički ne može biti.

Baletna karijera traje kratko. Mnogi profesionalci povlače se već oko 35. godine zbog ponavljanih ozljeda, kroničnih bolova i iscrpljenosti, a prijelaz u novu profesiju nakon završetka baletne karijere često je težak i nedovoljno podržan. Sve to pokazuje da fizičko zdravlje baletana nije samo zdravstveno pitanje, nego i radno-pravno, socijalno i kulturno-političko.

Jedna od najuspješnijih hrvatskih baletnih umjetnica **Sonja Kastl** napustila je karijeru balerine u 35. godini zbog teške ozljede koljena. Nedugo potom imenovana je ravnateljicom Baleta Hrvatskoga narodnog kazališta u Zagrebu, a sljedećih četrdesetak godina djelovala je kao jedna od ključnih hrvatskih koreografkinja.

Karijerni pritisak dodatno pojačava okolnosti. Baletani se u ansamblu često natječu za uloge, vidljivost i status; prirodno je da svaka ozljeda priziva strah da će netko drugi preuzeti ulogu. To stvara psihološki okvir u kojem se bol doživljava kao slabost a odmor kao rizik, a ne kao profesionalna potreba. Strah od gubitka prilike često nadjača zdravstveni razum.

„Tijelo pod pritiskom” možda je najkonkretniji i najurgentniji sloj baletne profesije. Dok god se na sceni očekuje čarolija, institucije bi trebale osigurati uvjete u kojima baletni umjetnici mogu imati realnu mogućnost dugog, zdravog i održivog profesionalnog života.

Balet, kao izrazito fizički zahtjevna izvedbena umjetnost, predmet je brojnih istraživanja i stručnih analiza koje upozoravaju na visoku učestalost ozljeda i na potrebu za sustavnom medicinskom podrškom baletnim plesačima. Jedno od temeljnih hrvatskih istraživanja na tu temu jest rad **Janev Holcer, Ivković i Čengić** koji pokazuje da između 65% i 80% svih plesnih ozljeda pogađa donje ekstremitete, napose stopala i gležnjeve. Autori ističu posebnu učestalost kroničnih ozljeda koje nastaju kao posljedica dugotrajnog biomehaničkog opterećenja i nedostatka adekvatne rehabilitacije (Janev Holcer et al., 2012). Gotovo ne postoji profesionalni baletni plesač bez barem jedne ozbiljne ozljede tijekom karijere, a oko 62% prijavljenih ozljeda odnosi se upravo na stopalo, što potvrđuje da je riječ o najopterećenijem i najranjivijem segmentu tijela baletnih umjetnika.

Dokumentirane ozljede u praksi

U hrvatskom kontekstu najpoznatiji dokumentirani slučaj visoke učestalosti ozljeda odnosi se na sezonu 2008./2009. Baleta Hrvatskoga narodnog kazališta u Zagrebu. Kritičar i kroničar baletnih zbivanja **Davor Schopf (2009)** detaljno opisuje kako su se tijekom priprema za balet *Dama s kamelijama* ozlijedile tri baletne prvakinje – Milka Hribar Bartolović, Edina Pličanić i Ervina Sulejmanova, te da su zbog toga bile izvan pogona gotovo cijelu sezonu. Schopf također bilježi da se val ozljeda nastavio i u pripremama za *Vragolastu djevojku*, zbog čega je HNK Zagreb morao hitno angažirati plesače iz Maribora, a solist Dan Rus ozlijedio se na samoj premijeri. Sezonu 2008./2009. opisao je kao jednu od fizički najzahtjevnijih i najrizičnijih u novijoj povijesti ansambla (Schopf, 2009).

Ozljede mladih plesača dokumentirane su i na razini školovanja. U diplomskom radu koji analizira učestalost ozljeda u plesnim školama, **Trška (2016)** navodi da se velik broj učenika susreće s ozljedama već tijekom srednjoškolskog obrazovanja, osobito u području stopala i kralježnice. Istraživanje ističe ranu izloženost biomehaničkim zahtjevima baleta i upozorava na manjak sustavnoga preventivnog rada u obrazovnim ustanovama. Bivša baletna prvakinja HNK-a Zagreb Edina Pličanić u intervjuu za portal **Žene i mediji (2023)** javnosti je ukazala na neadekvatne uvjete rada u plesnim školama, upozoravajući da se djeca često pripremaju za izuzetno zahtjevnu profesiju u prostorima koji ne zadovoljavaju minimalne profesionalne standarde.

Zdravstveni fitness i rizik od ozljeda

Prvi hrvatski znanstveni rad koji izravno povezuje zdravstveni fitness s pojavom ozljeda u profesionalnom baletu jest doktorska disertacija **Sajković (2023)**. Ona analizira odnos između stabilizacije trupa, snage, kondicije i sklonosti ozljedama te zaključuje da nedovoljna razvijenost određenih motoričkih sposobnosti znatno povećava rizik od ozljeda u profesionalnoj praksi. Disertacija naglašava potrebu za sustavnim kondicijskim radom, individualiziranim programima prevencije te stabilnim modelom suradnje između kazališta i sportskih medicinskih stručnjaka.

Baletni umjetnici HNK-a Zagreb često surađuju s privatnim stručnjacima i rehabilitacijskim centrima. Neke poliklinike u službenim materijalima navode suradnju s profesionalnim plesačima i zagovaraju pravovremenu specijalističku skrb, individualiziranu rehabilitaciju i multidisciplinarni pristup. Međutim, takav model – premda sve češći, nije sustavno institucionaliziran na razini kazališta. U međunarodnom kontekstu standard je stalni tim liječnika, fizioterapeuta i stručnjaka za kondicijski trening, što u Hrvatskoj još nije postignuto.

Repertoarne informacije HNK-a u Zagrebu pokazuju da su velike klasične produkcije – poput *Orašara*, *Giselle* ili *Ane Karenjine*, izrazito zahtjevne jer traže ponavljane probe i niz izvedbi s istim nositeljima uloga. U ansamblima s ograničenim brojem plesača to povećava rizik od preopterećenja i ozljeda, osobito u razdobljima intenzivnoga repertoarnog rada.

Profesija kratkog vijeka

Prema istraživanju **Janev Holcer, Ivković i Čengić** plesači se u velikom broju povlače iz profesije već oko tridesete godine, najčešće zbog fizičkih razloga. U hrvatskom kontekstu ta je granica često i niža, jer kombinacija preopterećenja, nedostatka specijalizirane medicinske podrške i nedovoljne rehabilitacije dovodi do ranijih prekida karijera. Kronična bol, stres zbog ozljeda i strah od gubitka uloge dio su psihofizičkog tereta koji je u istraživanjima slabo dokumentiran, ali je u intervjuima i javnim istupima plesača jasno prisutan.

Znanstveni i stručni izvori potvrđuju da je balet profesija s visokim zdravstvenim rizikom, čiji izvođači trebaju stabilan sustav medicinske, preventivne i rehabilitacijske skrbi. Aktualno stanje u Hrvatskoj obilježeno je fragmentiranom podrškom, neravnomjernim uvjetima rada i nedostatnom institucionalnom zaštitom. Sustavna rješenja – u skladu s primjerima velikih europskih baletnih kuća, predstavljaju nužan preduvjet za dugotrajniji, zdraviji i sigurniji profesionalni život baletnih umjetnika.

Vrijedi pritom spomenuti i nekoliko važnih činjenica koje se u javnosti rijetko ističu. Tijekom godina postojale su brojne inicijative da se zdravstvena skrb za plesače sustavno uredi, provedena su i različita medicinska ispitivanja koja su jasno pokazivala razinu tjelesnog opterećenja, a djelovala je i udruga Medicina umjetnosti koja je nastojala ujediniti stručnjake i ponuditi održiv model brige o plesačkom zdravlju. Nažalost, ta je inicijativa ostala bez šire institucionalne podrške, pa se skrb o ozljedama i prevenciji najčešće svodi na intervencije samih kazališta ili na osobne kontakte pojedinih umjetnika.

Još je veći problem činjenica da zdravstveno osiguranje, premda bi trebalo biti elementarno pravo svakog plesača, povremeno nije bilo zajamčeno. Oni koji nisu bili u stalnom radnom odnosu, nego angažirani kao vanjski suradnici ili honorarci, često su morali sami uplaćivati vlastito osiguranje kako bi mogli pristupiti osnovnoj medicinskoj skrbi. Riječ je o apsurdnoj situaciji za profesiju koja svakodnevno izlaže tijelo iznimnim naporima i rizicima.

Upravo zato balet ostaje umjetnost čija se ljepota vidi na pozornici, a cijena, visoka i fizički brutalna, najčešće ostaje skrivena. Sustavna zdravstvena zaštita plesača nužan je uvjet da ta cijena ne padne isključivo na same umjetnike.

©Zlatko Vidačković, Hrvatskoglumiste.hr, objavljeno 22. studenog 2025.

Tekst je objavljen uz financijsku potporu Agencije za elektroničke medije iz Programa za poticanje novinarske izvrsnosti. Dozvoljeno prenošenje sadržaja uz objavu izvora i autora.